

A KERT VISSZFÉNYE

Danyi Magdolna költészetének tájairól

JUHÁSZ ERZSÉBET

A kertről van szó, mindenekelőtt. Az, egyre üresedő s mindinkább telítődő kertről. Mert van kaptató, és van homokos, szikes és híd, üres tómeder, fal, mély, száraz kút, kimarjult küszöb és part, túlsúfolt szoba és tükör. De mindenekelőtt és túl mindenén a kert. A kert itt — s hány nemzedéknek a szecesszionisták óta — *nem* „testi-lelki menedék”, és nem „közvetlenül önmagát jelenti, a megmentett természet egy elzárt darabját” és már nem „metaforikusan az önmegismerés tere, a lélek rejtett mélye” (Hanák Péter: *A Kert és a Műhely*). E költészet kertjét Richard Strauss *Also sprach Zarathustra* című zeneművének ahhoz az orgonaakkordjához tudnám csak hasonlítani, amelynek hallóterét Thomka Beáta ragadja meg szavakkal: „Vonós, majd fúvós hangszerek, dobok s ismét fúvósok, majd vonósok szólaltatják meg egy rendkívül erőteljes hatású zenemű kezdő akkordjait, melyeket a szerző a világteremtés, a napfelkelte asszociációival ruházott fel. Mindezen zenei utalások mintha eltörpülnének abban a visszhangzatként ható orgonaakkordban, mely az első zenei egység végén felhangzik, vagy mintha fel sem hangozna, csupán tovább mondaná az elhangzottakat. Az orgona természetéből következően zeng, zeng tovább egy olyan hangegyüttes, mely függetlenedik a felismerést, a diadalt, a látvány s látomás bemérvethetetlen szélességét sugalló zenei képtől. (...) E néhány akkord mégis tartósan cseng tovább ama *belső hallás terében*, melyben immár nem a tényleges hanghatásokra, hanem egyéb, csupán bensőnkkel felfogható hatásokra vagyunk érzékenyek” (*Esszétetek, regényterek*).

*Kedélyes bölcsek, ki látott már
kertek szélén állni kerek nagy fákat?
Láttam én, s azóta hallgatok.
A kéreg alatt pontos, zárt csodák.*

— olvasható az *Egy vakmerő felszolgálólány mondta a bölcseknek* című emlékezetes, korai versben, megadva e költészet keretmotivumának legtávolibb jelölhető körvonalait. De vajon mi más lehet e költészet kertje, ha nem az önmegismerés tere, a lélek rejtett mélye, hiszen következetesen csak ebben az irányban gondolható végig: Danyi Magdolna verseiben azonban minden tárgyiasság már átváltozott jelentésében kerül versbe, itt belül, s egyre inkább belül, „Belülről, már megint belülről” történik minden. A külső szemlélődés tükör közvetítésével, megy végbe, kimondva és kimondatlanul is, éppúgy, ahogyan *Féltő* című versében olvasható:

*Egy vékony törzsű fát nézek a tükörből
már napok óta visszafelé fordulva,
lombosan ideállt élém, zöld fogakkal
tördeli köröttem a levegőt.*

*Szorongva figyelem, ágát ne törje,
levele ne hulljon, rettegek érte,
a tükörben, csak sikerüljön,
mit konokan kigondolt magában.*

A tájéknak, a kertnek ez a tükörből való látása és láttatása a közvetlenség, a spontán *bennelét* hiányára vall. Közvetlen közletről soha sem adatik itt megérinteni egy fát, akármit, még kevésbé birtokolni, csak *meglesni, rálesni*, tetten érni azt, hogy fölsejlik. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a kertnek csak *visszfénye* van e versekben. Mint ahogy az a bizonyos orgonaakkord is kifülelhető leütés nélkül kezd egyszeriben zengeni, mintha magamagától s *mindétig*, anélkül hogy valaha is kezdetét vette volna. A visszfény fogalmát persze megint csak átvitt értelemben kell érteni. Ha a dolgoknak eleve csak visszfényük van, akkor ez a felszámolhatatlan közvetettség eredendő, akkor az emlékezetnek még a legmélyén sem lappanghat olyan tartalom, amely az éden, a *kert* valaha volt meglétére utalhatna. Az elveszett éden — az elveszett kert asszociációs köre tehát föl sem bukkanhat itt. Az ember örökös *kerttelenségéről* van szó,

egzisztenciális idegenségről, a lét tárgyiasságai között *átmelegedhetlenségéről*.

*Mit köröttem látsz, semmi sem enyém.
Nincs mód, bármit is neked adjak
magamon kívül e szellős térségben.
Láthatod, mint kell igyekeznem,
míg egy-egy tárgyat átbevít kezem,
s mily távolról ér el hozzád fénye,
füsttel és homokkal elkeverve.*

(Látható dolgainkról)

A világ e versekben megotthonosodásra alkalmatlan „szellős térség”, s így a kert semmiképp sem lehet menedék, hiszen *nincsen honnan visszavonulni*, és mint a fentiekből kitűnik, *nincs is hova*. Miért van mégis, hogy egyre kiürültebbnek és ugyanakkor egyre telítettebbnek érezzük ezt a kertet? A már idézett *Egy vakmerő felszolgálólány mondta a bölcseknek* című versben még a kéreg alatti, pontos, zárt csodák meglétének hite, reménysége fogalmazódik meg, a kötet utolsó, *Kis halott tájképek* című ciklusában viszont e reménységnek nyoma sincs, itt már minden csupa reménytelenség, de ugyanakkor valami mélységes, kikezdzhetetlen bizonyosság:

*Szél kavarta lomb
a szikesből
elkerített udvaron.
Hazavezényelt, haza-
vezérelt lélek.
Gyámoltalan és sugárzó.
Elképzelt törzs,
köti a földhöz.
Kerítések emléknymai.*

Említettem, hogy e versek kertképzetét csak az „önmegismerés tere, a lélek rejtett mélye” jelentésének irányában lehet következetesen végiggondolni. A fent idézett versből azonban kitűnik, hogy az önmegismerés itt eleve tárgyitalan, mint ahogy a lélek rejtett mélye is már eleve ismert, csakhogy fölösleges, *mert batástan tudás és tartalom*. Ezért kell a léleknek itt *az önmegismerés helyett*

az önfelismerésre szorítkoznia. Ennek fényében sejthető meg a *kis halott tájkép* valódi jelentése.

Danyi Magdolna verseinek legismerősebb toposzai az üveg, vak üveg, tükör, vak tükör, üvegpör, üvegdarab, üveglap, s mintha a legszemélyesebb jeladás, az önfelismerés legteljesebb megfogalmazása sem lenne más, mint „karcolás üvegre”, vagy „vak üvegen” kaparászás. A homok úgyszintén gyakori, szinte állandó toposza e költészetnek. Az eltűnés, elsüllyedés, alámerülés, belefulladás, s egyúttal a sivárság, s a lényeg helyett az elszemcsésítő szűrkeség képzetét ébreszti. Hajszál választja el a József Attila-i semmi ágán-szituációtól, ez a hajszálnyi különbség azonban jelentős. A homok itt az egész létezés terét, közegét, talaját, alapját határozza meg, amott vég- és határhelyzet. „Az ember végül homokos / szomorú, vizes síkra ér, / szétnéz merengve és okos / fejével biccent, / nem remél” — írja József Attila.

Ahhoz, hogy igazi mélységében fölmérhető legyen a „kis halott tájképek” jelentése, e költészet éghajlatára is ki kell térni. Úgy tűnik, hogy itt mindig július végi hőség van, *tobzódó dél*, vagy vakító, kora délutáni *vakmeleg*. Csak így érthető a vak tükör fogalma is, olyan fényességként, ami mint gyűjtőlencséje mindannak, ami van, egyszeriben perzselő lángcsóvává lesz. Hajszálnyi a távolság, hogy el ne lobbanjon, föl ne perzselődjön minden: „a szélrózsa minden irányból permetez a fényhalál”. Ellentéte világítja meg és ad megfelelő dimenziót e július végi vakmelegnek, a *gyümölcscsújtotta*, kora délutáni kertnek, az, amikor tél van:

*Jégüvegfaág
hajlik ablakomhoz —
borzadva nézem.*

*A téli napfény
szivárványszíneiben
gyöngypáncél rügyek.*

-----
*Gyümölcstelen lesz a nyár.
Mondja a bátyám.*

(Gyöngysor, hiányzó szemmel)

És mégis mennyi, mennyi termés július végi vakmelegekben ezeken a néhai téli jégüvegfaágakon! Ez a mégis, vagy inkább is-is, ami van itt igazából. Nincs mellébeszélés, belemagyarázás, pótlékok, mert ebben a magasságban, a gondolati tisztaságnak e lényegre törő, szikár és „fegyelmezett” pontosságában erre már semmi esély. Ami van, ami marad, azok a kis halott tájképek. És marad a csoda, az a kéreg alatti, sajátosan Danyi Magdolna-i, hogy a jégüvegfaágból egy „kivakult, júliusvégi koradélutánon” „gyümölcssújtotta fa terebélyesedik ki. A semminek (hisz mi másról lehetne szó?) halálpontos megfogalmazása:

*halálraszántan merülök alá
a homokban, céltalanul
kimeredve, mint a
gyümölcssújtotta fák,
mindig újra és újra
nekilendülve, végképp
elszánva magam.*

(Kis halott tájképek 2.)

Marad a kert visszfénye. Marad a jégüvegfaág meddőségre ítélt-ségéből a csak azért is gyümölcssújtotta ág. Csak azért is, mindennek ellenére, és nincs tovább.

Nem sorolhatom magam a költészet avatott méltatói közé, de ma már, végül is, igazán megrendülni csak a nagy versektől tudok. Mert a létből, a súlyosan megtapasztalt létből adódik a felismerés, hogy mindenütt másutt „üvegporral lesz teli a szemed, a száad, a szíved, az agyad”. Ha szabad közös nemzedéki élményről szólnom Danyi Magdolna költészetével kapcsolatban, a mi létélményünk anynyi, hogy túl a mindent eltömítő homokon, füstön, üvegporon, földereng olykor egy sohasem volt és sohasem lesz kert *visszfénye*, egy összemberi tudás és tapasztalat emlékezete arról, hogy még vagyunk: *gyámoltalan és sugárzó meglesői* egy kertnek. A többi meg már úgysis néma csönd. Kis fényességes jele ez az egész annak, hogy itt *álltunk* egyszer mi is egy fel-felderengő, *izzadt testvéri táj* visszfényében.